Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a doua)

7 noiembrie 2018 *

„Trimitere preliminară – Directiva 92/43/CEE – Conservarea habitatelor naturale și a speciilor de faună și floră sălbatică – Arii speciale de conservare – Articolul 6 – Evaluare corespunzătoare a efectelor unui plan sau ale unui proiect asupra unui sit – Program național de combatere a depunerilor de azot – Noțiunile «proiect» și «evaluare corespunzătoare» – Evaluare globală anterioară aprobărilor individuale ale unor exploatații agricole care provoacă astfel de depuneri”

În cauzele conexate C-293/17 și C-294/17,

având ca obiect cereri de decizie preliminară formulate în temeiul articolului 267 TFUE de Raad van State (Consiliul de Stat, Țările de Jos), prin deciziile din 17 mai 2017, primite de Curte la 22 mai 2017, în procedurile

Coöperatie Mobilisation for the Environment UA,

Vereniging Leefmilieu

împotriva

College van gedeputeerde staten van Limburg,

College van gedeputeerde staten van Gelderland,

cu participarea:

G. H. Wildenbeest,

Maatschap Smeets,

Maatschap Lintzen-Crooijmans,

W. A. H. Corstjens (C-293/17),

și

Stichting Werkgroep Behoud de Peel

împotriva

College van gedeputeerde staten van Noord-Brabant,

* Limba de procedură: neerlandeza.

cu participarea:

Maatschap Gebr. Lammers,

Landbouwbedrijf Swinkels,

Pluimveehouderij Van Diepen VOF,

Vermeerderingsbedrijf Engelen,

Varkenshouderij Limburglaan BV,

Madou Agro Varkens CV (C-294/17),

CURTEA (Camera a doua),

compusă din doamna A. Prechal, președinta Camerei a treia, îndeplinind funcția de președinte al Camerei a doua, doamna C. Toader (raportoare) și domnul A. Rosas, judecători,

avocat general: doamna J. Kokott,

grefier: doamna C. Strömholm, administrator,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 3 mai 2018,

luând în considerare observațiile prezentate:

– pentru Coöperatie Mobilisation for the Environment UA și Vereniging Leefmilieu, de V. Wösten și de A. van den Burg, adviseurs;

– pentru Stichting Werkgroep Behoud de Peel, de A. K. M. van Hoof, adviseur;

– pentru College van gedeputeerde staten van Limburg, pentru College van gedeputeerde staten van Gelderland și pentru College van gedeputeerde staten van Noord-Brabant, de H. J. M. Besselink, advocaat;

– pentru guvernul neerlandez, de M. K. Bulterman, de C. S. Schillemans și de P. P. Huurnink, în calitate de agenți;

– pentru guvernul danez, de J. Nymann-Lindegren, de S. Wolff și de P. Z. L. Ngo, în calitate de agenți;

– pentru Comisia Europeană, de E. Manhaeve, de C. Hermes și de C. Zadra, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 25 iulie 2018,

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Cererile de decizie preliminară privesc interpretarea articolului 6 din Directiva 92/43/CEE a Consiliului din 21 mai 1992 privind conservarea habitatelor naturale și a speciilor de faună și floră sălbatică (JO 1992, L 206, p. 7, Ediție specială, 15/vol. 2, p. 109, denumită în continuare „Directiva habitate”).

2 Aceste cereri au fost formulate în cadrul unor litigii între Coöperatie Mobilisation for the Environment UA și Vereniging Leefmilieu, pe de o parte, și College van gedeputeerde staten van Limburg (guvernul provinciei Limburg, Țările de Jos) și College van gedeputeerde staten van Gelderland (guvernul provinciei Gelderland, Țările de Jos), pe de altă parte (cauza C-293/17), și între Stichting Werkgroep Behoud de Peel, pe de o parte, și College van gedeputeerde staten van Noord-Brabant (guvernul provinciei Brabantul de Nord, Țările de Jos), pe de altă parte (cauza C-294/17), în legătură cu regimurile de aprobare pentru activități agricole care provoacă depuneri de azot în situri ale rețelei ecologice europene „Natura 2000”.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

3 Potrivit celui de al zecelea considerent al Directivei habitate:

„întrucât orice plan sau program care ar putea afecta în mod considerabil obiectivele de conservare a unui sit desemnat sau care urmează să fie desemnat trebuie evaluate cu mare atenție;”.

4 Articolul 1 din această directivă prevede:

„În sensul prezentei directive:

[…]

(e) *stadiul de conservare a unui habitat natural* înseamnă efectul unui ansamblu de factori care influențează habitatul natural și speciile sale specifice, putând afecta aria de extindere naturală pe termen lung a habitatului, structura și funcțiile acestuia, precum și supraviețuirea pe termen lung a speciilor sale specifice pe teritoriul prevăzut la articolul 2.

Stadiul de conservare a unui habitat natural este considerat «corespunzător» dacă:

– aria sa de extindere naturală și teritoriile care se încadrează în această arie sunt stabile sau în creștere;

– structura și funcțiile sale specifice, necesare pentru menținerea sa pe termen lung, există și vor continua, probabil, să existe în viitorul apropiat și

[…]

(l) *arie specială de conservare* înseamnă un sit de importanță comunitară desemnat de către un stat membru prin acte administrative sau clauze contractuale, în care se aplică măsurile de conservare necesare pentru menținerea sau readucerea la un stadiu corespunzător de conservare a habitatelor naturale și/sau a populațiilor din speciile pentru care a fost desemnat respectivul sit;

[…]”

5 Potrivit articolului 2 din directiva menționată:

„(1) Obiectul prezentei directive este să contribuie la menținerea biodiversității prin conservarea habitatelor naturale și a speciilor de floră și faună sălbatică de pe teritoriul statelor membre în care se aplică tratatul.

(2) În temeiul prezentei directive, se adoptă măsuri de menținere sau readucere la un stadiu corespunzător de conservare a habitatelor naturale și a speciilor de floră și faună sălbatică de importanță comunitară.

(3) Măsurile adoptate în temeiul prezentei directive trebuie să țină seama de condițiile economice, sociale și culturale, precum și de caracteristicile regionale și locale."

6 Articolul 3 alineatul (1) din Directiva habitate are următorul cuprins:

„Se instituie o rețea ecologică europeană coerentă, care să reunească ariile speciale de conservare, cu denumirea de Natura 2000. Compusă din situri care adăpostesc tipurile de habitate naturale enumerate în anexa I și habitatele speciilor enumerate în anexa II, această rețea permite menținerea sau, după caz, readucerea la un stadiu corespunzător de conservare în aria lor de extindere naturală a tipurilor de habitate naturale și a habitatelor speciilor respective.

[…]"

7 Articolul 6 din această directivă prevede:

„(1) Pentru ariile speciale de conservare, statele membre adoptă măsurile de conservare necesare, inclusiv, după caz, planuri de gestionare adecvate, speciale sau incluse în alte planuri de dezvoltare, precum și actele administrative sau clauzele contractuale adecvate în conformitate cu necesitățile ecologice ale tipurilor de habitate naturale din anexa I sau ale speciilor din anexa II prezente pe teritoriul respectivelor situri.

(2) Statele membre iau măsurile necesare pentru a evita, pe teritoriul ariilor speciale de conservare, deteriorarea habitatelor naturale și a habitatelor speciilor, precum și perturbarea speciilor pentru care au fost desemnate respectivele arii, în măsura în care perturbările respective ar putea fi relevante în sensul obiectivelor prezentei directive.

(3) Orice plan sau proiect care nu are o legătură directă cu sau nu este necesar pentru gestionarea sitului, dar care ar putea afecta în mod semnificativ aria, *per se* sau în combinație cu alte planuri sau proiecte, trebuie supus unei evaluări corespunzătoare a efectelor potențiale asupra sitului, în funcție de obiectivele de conservare ale acestuia din urmă. În funcție de concluziile evaluării respective și în conformitate cu dispozițiile alineatului (4), autoritățile naționale competente aprobă planul sau proiectul doar după ce au constatat că nu are efecte negative asupra integrității sitului respectiv și, după caz, după ce au consultat opinia publică.

(4) Dacă, în ciuda unui rezultat negativ al evaluării efectelor asupra sitului și în lipsa unei soluții alternative, planul sau proiectul trebuie realizat, cu toate acestea, din motive cruciale de interes public major, inclusiv din rațiuni de ordin social sau economic, statul membru ia toate măsurile compensatorii necesare pentru a proteja coerența globală a sistemului Natura 2000. Statul membru informează Comisia cu privire la măsurile compensatorii adoptate.

În cazul în care situl respectiv adăpostește un tip de habitat natural prioritar și/sau o specie prioritară, singurele considerente care pot fi invocate sunt cele legate de sănătatea sau siguranța publică, de anumite consecințe benefice de importanță majoră pentru mediu sau, ca urmare a avizului Comisiei, de alte motive cruciale de interes public major."

8 Directiva 85/337/CEE a Consiliului din 27 iunie 1985 privind evaluarea efectelor anumitor proiecte publice și private asupra mediului (JO 1985, L 175, p. 40, Ediție specială, 15/vol. 1, p. 174), a precedat Directiva 2011/92/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind evaluarea efectelor anumitor proiecte publice și private asupra mediului (JO 2012, L 26, p. 1, denumită în continuare „Directiva EEM").

9 Articolul 1 alineatul (2) litera (a) din Directiva EEM, care reia textul articolului 1 alineatul (2) din Directiva 85/337, definește noțiunea „proiect” drept „executarea lucrărilor de construcții sau a altor instalații sau lucrări”, sau drept „alte intervenții în mediul natural și asupra peisajului, inclusiv cele care implică exploatarea resurselor minerale”.

Dreptul neerlandez

10 Natuurbeschermingswet 1998 (Legea din 1998 privind protecția naturii, Stb. 1998, nr. 403, denumită în continuare „Nbw 1998”), în vigoare până la 1 ianuarie 2017, prevede la articolul 1:

„În sensul prezentei legi și al dispozițiilor adoptate în temeiul acesteia:

[…]

m. «utilizare existentă» înseamnă utilizare cu privire la care autoritatea competentă avea sau ar fi putut avea cunoștință în mod rezonabil la data de 31 martie 2010.”

11 Articolul 19d alineatele 1 și 3 din această lege prevede:

„1. Se interzice realizarea de proiecte sau desfășurarea altor activități, fără autorizația guvernului provinciei sau cu încălcarea condițiilor sau a restricțiilor care însoțesc această autorizație […], care, având în vedere obiectivul de conservare, […], ar putea deteriora calitatea habitatelor naturale și a habitatelor speciilor pentru care zona a fost desemnată sau ar putea avea un efect perturbator semnificativ asupra acestora.

[…]

3. Interdicția prevăzută la alineatul 1 nu se aplică unei utilizări existente, cu excepția cazului în care această utilizare este un proiect care nu are nicio legătură directă cu sau nu este necesar pentru gestionarea unui sit Natura 2000, dar care ar putea afecta în mod semnificativ situl Natura 2000 în cauză, *per se* sau în combinație cu alte planuri sau proiecte.”

12 Potrivit articolului 19f alineatul 1 din legea menționată:

„Pentru proiectele pentru care guvernul provinciei trebuie să adopte o decizie cu privire la o cerere de autorizație în sensul articolului 19d alineatul 1, care nu au o legătură directă cu sau nu sunt necesare pentru gestionarea unui sit Natura 2000, dar care ar putea afecta în mod semnificativ aria respectivă, *per se* sau în combinație cu alte proiecte sau planuri, solicitantul, înainte ca guvernul provinciei să adopte o decizie, trebuie să facă o evaluare corespunzătoare a efectelor potențiale asupra sitului, în funcție de obiectivul de conservare […] a acestei arii.”

13 Articolul 19g alineatul 1 din Nbw 1998 prevede:

„Dacă se impune o evaluare corespunzătoare în sensul articolului 19f alineatul 1, autorizația prevăzută la articolul 19d alineatul 1 nu poate fi acordată decât dacă guvernul provinciei s-a asigurat, pe baza evaluării corespunzătoare, că nu are efecte negative asupra caracteristicilor naturale ale ariei.”

14 Articolul 19kg alineatele 1, 2 și 5 din această lege prevede:

„1. [Miniștrii competenți] […] stabilesc un program pentru zonele Natura 2000 pe care le desemnează în scopul de a reduce depunerile de azot în zonele respective și de a realiza obiectivele de conservare a habitatelor sensibile la azot situate în aceste zone într-un termen previzibil.

2. Scopul programului este de a reduce, într-un mod ambițios și realist, depunerile de azot provenind din surse situate pe teritoriul Țărilor de Jos.

[…]

5. Programul este întocmit cel puțin o dată pe parcursul unei perioadei de șase ani și este valabil pentru o perioadă de șase ani.”

15 Articolul 19kh alineatele 1, 7 și 9 din legea menționată prevede:

„1. Orice program în sensul articolului 19kg trebuie în orice caz să descrie sau să menționeze pentru zonele Natura 2000 în cauză:

a. volumul depunerilor de azot la începutul perioadei de valabilitate a programului […]

b. evoluțiile autonome preconizate susceptibile să provoace emisii de azot, din cauza factorilor menționați la litera a și efectele acestor evoluții asupra volumului depunerilor de azot în zonele vizate;

c. măsurile luate sau care trebuie să fie luate pentru a contribui la o reducere a depunerilor de azot sau care contribuie în alt mod la atingerea unui bun stadiu de conservare a habitatelor sensibile la azot, precum și efectele preconizate pe care aceste măsuri trebuie să le aibă asupra volumului depunerilor de azot sau asupra obținerii unui bun stadiu de conservare în zonele vizate;

[…]

e. obiectivele în materie de volum de depuneri de azot […]

f. metoda și frecvența cu care se realizează rapoartele […]

g. măsurile luate sau care urmează să fie luate în vederea realizării obiectivelor de conservare a habitatelor sensibile la azot situate în zonele Natura 2000 vizate de program;

h. rezultatele unei evaluări, pentru fiecare zonă Natura 2000 inclusă în program, a proporției în care măsurile menționate la literele c și g, ținând seama de evoluția generală preconizată a depunerilor de azot, în special a volumului total al acestor depuneri, în sensul alineatelor 7 și 9, precum și de marja de creștere economică:
   1°. contribuie la îndeplinirea obiectivelor de conservare a habitatelor sensibile la azot în zona în cauză;
   2°. împiedică orice deteriorare a calității habitatelor naturale și a habitatelor speciilor situate în zona în cauză;
   3°. împiedică apariția unor factori care afectează speciile pentru care a fost desemnată aria, în măsura în care, având în vedere obiectivele de conservare a zonei în cauză, acești factori pot avea un impact semnificativ și
   4°. nu pun în pericol îndeplinirea obiectivelor de conservare a zonei în cauză care nu au nicio legătură cu habitatele sensibile la azot.

[…]

7. Interdicția pe care articolul 19d alineatul 1 o impune în ceea ce privește zonele Natura 2000 nu se aplică unui proiect sau unei alte activități care îndeplinește fiecare dintre următoarele condiții:

a. proiectul sau activitatea:
   1°. provoacă, în habitate sensibile la azot situate în zona Natura 2000 în cauză, depuneri de azot care, *per se* sau, în cazul în care proiectul sau activitatea privește o unitate în sensul articolului 1.1 alineatul 3 din Wet milieubeheer (Legea privind politica de mediu], în combinație cu alte proiecte sau activități care privesc aceeași unitate, nu depășesc, în perioada de valabilitate a programului, o valoare stabilită printr-o măsură administrativă generală sau

   […]

b. nu este de natură să provoace, pentru zona Natura 2000 în cauză, alte consecințe decât depuneri de azot care, având în vedere obiectivele de conservare, ar putea deteriora calitatea habitatelor naturale și a habitatelor de specii situate într-o zonă Natura 2000 sau ar putea perturba în mod semnificativ speciile pentru care zona a fost desemnată.

[…]

9. Atunci când adoptă o decizie în sensul articolului 19km alineatul 1, autoritatea competentă nu ia în considerare depunerile de azot pe care proiectul sau altă activitate le ocazionează în habitate sensibile la azot situate într-o zonă Natura 2000, atunci când aceste depuneri de azot nu depășesc valoarea menționată la alineatul 7 litera a sau atunci când proiectul sau activitatea sunt realizate la o distanță mai mare decât distanța stabilită în conformitate cu alineatul 7 litera a.”

16 Articolul 19km alineatul 1 din Nbw 1998 prevede:

„Organul administrativ competent să adopte decizia poate atribui […] marja de creștere economică pentru o zonă Natura 2000 inclusă în program:

[…]

b. într-o autorizație în sensul articolului 19d alineatul 1:

[…]”

17 Articolul 2 din besluit grenswaarden programmatische Aanpak stikstof (Decizia privind valorile-limită pentru abordarea programatică a combaterii depunerilor de azot, Stb. 2015, nr. 227) prevede:

„1. Valoarea menționată la articolul 19kh alineatul 7 litera a punctul 1° din [Nbw 1998] este de 1 mol pe hectar pe an.

[…]

3. Prin derogare de la alineatul 1, valoarea menționată la articolul 19kh alineatul 7 litera a punctul 1 din [Nbw 1998] este, pentru un proiect sau pentru o altă activitate care nu este un proiect sau o altă activitate în sensul articolului 19kn alineatul 1 din această lege, 0,05 mol pe hectar pe an, atât timp cât rezultă din modelul de calcul […] că, pentru un hectar al unui habitat sensibil la azot situat în zona Natura 2000 în cauză, 5 % sau mai puțin de 5 % din marja de depunere pentru valori limită este disponibilă.”

18 Articolul 2 alineatul 1 din regeling programmatische aanpak stikstof (Regulamentul privind abordarea programatică a combaterii depunerilor de azot, Stcrt. 2015, nr. 16320, denumit în continuare „Regulamentul PAS”) prevede:

„Pentru a stabili dacă un proiect sau o altă activitate în sensul articolului 19d alineatul 1 din [Nbw 1998], ca urmare a depunerilor de azot pe care le provoacă, ar putea deteriora sau perturba în mod semnificativ un habitat sensibil la azot situat într-o zonă Natura 2000, depunerile de azot sunt calculate prin utilizarea software-ului Aerius Calculator.

[…]”

19 Potrivit articolului 5 alineatul 1 din acest regulament:

„Autoritatea competentă determină marja de creștere economică care urmează să fie atribuită în decizia de autorizare prin utilizarea software-ului Aerius Calculator.”

20 Potrivit articolului 7 alineatul 1 din regulamentul menționat, software-ul Aerius Register este un instrument de înregistrare de date referitoare la debitul, creditul și rezervele luate în considerare pentru marja de creștere economică, precum și a datelor privind proiectele sau alte activități care fac obiectul obligației de declarare.

21 Articolul 8 alineatul 1 din Regulamentul PAS prevede:

„Orice persoană care intenționează să realizeze un proiect sau să desfășoare o altă activitate căreia i se aplică articolul 19kh alineatul 7 litera a punctul 1 din Nbw 1998 face, cu cel puțin patru săptămâni, dar cu cel mult doi ani înainte de începerea proiectului sau a activității respective, o declarație privind aceasta, în cazul în care este îndeplinită fiecare dintre următoarele condiții:

a. 1°. Proiectul sau altă activitate privesc construirea, modificarea sau extinderea unei unități în sensul articolului 1.1 alineatul 3 din Legea privind politica în domeniul mediului, destinate agriculturii, […]

[…]

b. proiectul sau altă activitate provoacă depuneri de azot asupra unui habitat sensibil la azot situat într-o zonă Natura 2000 care depășesc 0,05 mol pe hectar pe an.

[…]”

22 Wet natuurbescherming (Legea privind protecția naturii, Stb. 2016, nr. 34, denumită în continuare „Wnb”), intrată în vigoare la 1 ianuarie 2017, prevede, la articolul 2.4:

„1. Dacă este necesar pentru gestionarea unui sit Natura 2000, având în vedere obiectivele de conservare, guvernul provinciei impune oricărei persoane care desfășoară sau intenționează să desfășoare, în provincia respectivă, o activitate [în sensul articolului 19d alineatul 1 din Nbw 1998] obligația:

a. de a transmite informații cu privire la activitatea respectivă;

b. de a lua măsurile de prevenire sau de restaurare necesare;

c. de a exercita această activitate în conformitate cu dispozițiile pe care le cuprind măsurile citate anterior sau

d. de a nu exercita sau de a înceta activitatea.

2. În cazul în care este necesară, în interesul protejării unei zone Natura 2000, punerea în aplicare imediată a unei decizii în sensul prevăzut la alineatul 1, guvernul provinciei poate notifica decizia printr-o comunicare verbală persoanei care desfășoară sau intenționează să desfășoare activitatea în cauză. Guvernul provinciei consemnează decizia în scris în cel mai scurt termen posibil și o trimite sau o predă persoanelor interesate.

[…]

4. Este interzisă desfășurarea activității cu încălcarea unei obligații în sensul alineatului 1 sau 3."

23 Potrivit articolului 2.7 alineatul 2 din Wnb:

„Se interzice realizarea de proiecte sau desfășurarea altor activități care, având în vedere obiectivele de conservare stabilite pentru o zonă Natura 2000, pot deteriora calitatea habitatelor naturale sau a habitatelor speciilor din zona respectivă sau pot avea un efect perturbator semnificativ asupra speciilor pentru care a fost desemnată această zonă, fără autorizație din partea guvernului provincial."

24 Articolul 2.9 alineatele 3 și 4 din această lege prevede:

„3. Interdicția prevăzută la articolul 2.7 alineatul 2 nu se aplică proiectelor și altor activități care fac parte din categorii de proiecte sau alte activități desemnate de către consiliile provinciale, prin regulament, în cazul în care normele stabilite prin regulament sau în aplicarea unui regulament sunt respectate pentru proiectul sau pentru activitatea în cauză.

[…]

4. În temeiul alineatului 3 pot fi desemnate numai:

a. categoriile de proiecte în sensul articolului 2.7 alineatul 3 litera a, cu privire la care se poate exclude de la bun început, pe baza unor informații obiective, că *per se* sau în combinație cu alte planuri sau proiecte, vor afecta caracteristicile naturale ale unei zone Natura 2000;

b. categoriile de alte activități în sensul articolului 2.7 alineatul 3 litera b, în privința cărora se ține seama de la bun început de consecințele pe care, având în vedere obiectivele de conservare stabilite pentru o zonă Natura 2000, acestea le pot avea pentru zona în cauză."

25 Articolul 3.7.8.1 din Regulamentul guvernului provinciei Gelderland în materie de mediu și articolul 3.2.1 din Regulamentul guvernului provinciei Limburg în materie de mediu, care au intrat în vigoare la 3 februarie 2017 și, respectiv, la 26 aprilie 2017, prevăd, ambele, că interdicția prevăzută la articolul 2.7 alineatul 2 din Wnb nu se aplică proiectelor de „pășunat al vitelor" și de „împrăștiere a îngrășămintelor pe sau în sol".

Litigiile principale și întrebările preliminare

Considerații comune cauzelor C-293/17 și C-294/17

26 Cauzele principale privesc regimurile de aprobare a activităților agricole care provoacă depuneri de azot în zone protejate prin Directiva habitate.

27 Instanța de trimitere subliniază că, din cele 162 de situri Natura 2000 desemnate în Țările de Jos, 118 se confruntă cu o problemă de depuneri excesive de azot, a căror principală sursă națională de emisie este creșterea animalelor.

28 Această instanță arată că depunerile de azot excesive respective constituie o problemă pentru realizarea obiectivelor de conservare a resurselor naturale sensibile la azot în zonele Natura 2000. În special, depunerile mari determină formarea unui strat de azot, în urma căruia, în numeroase regiuni, valorile de depuneri așa-numite „critice” pentru tipurile de habitat desemnate sunt mult depășite. Depășirea valorii critice a depunerilor implică faptul că nu mai poate fi exclus în prealabil că există un risc de afectare în mod negativ a calității tipurilor de habitate de efectul acidifiant și/sau eutrofic al depunerilor de azot.

29 Instanța menționată precizează că o abordare programatică a fost elaborată de Regatul Țărilor de Jos pentru a rezolva problema depunerilor de azot excesive în siturile naturale. *Programma Aanpak Stikstof 2015-2021* (programul de combatere a depunerilor de azot pentru anii 2015-2021, denumit în continuare „PAS”), intrat în vigoare la 1 iulie 2015, este rezultatul acestui demers.

30 PAS urmărește un dublu obiectiv. Acesta urmărește, pe de o parte, să mențină și, dacă este necesar, să readucă zonele Natura 2000 a căror listă o stabilește la un stadiu corespunzător de conservare la nivel național, precum și, pe de altă parte, să permită menținerea sau dezvoltarea activităților economice care generează depuneri de azot în aceste zone. Acest program se bazează de asemenea pe premisa potrivit căreia depunerile de azot se vor reduce și jumătate din această reducere va oferi o marjă așa-numită „de depunere” pentru noi activități economice.

31 Metoda care stă la baza PAS se întemeiază pe determinarea de valori critice de depuneri pentru fiecare sit Natura 2000 și pentru tipurile de habitate identificate. Aceste valori critice de depuneri constituie limite dincolo de care există un risc să fie afectată în mod semnificativ calitatea habitatului de efectul poluant sau acidifiant al depunerilor de azot.

32 Orice zonă Natura 2000 inclusă în PAS face obiectul unei analize distincte. Efectuate la nivel de hectar, aceste analize constituie, împreună cu partea generală a evaluării corespunzătoare a PAS la nivel de zonă, „evaluarea corespunzătoare”, în sensul articolului 6 alineatul (3) din Directiva habitate. De la intrarea sa în vigoare, PAS și evaluarea corespunzătoare pe care acesta se bazează, precum și reglementarea care însoțește acest program pot fi utilizate pentru acordarea de aprobări referitoare la activități care provoacă depuneri de azot.

33 Instanța de trimitere explică faptul că PAS cuprinde de asemenea măsuri de restaurare specifice pe zonă, cum ar fi măsuri hidrologice și măsuri suplimentare în favoarea vegetației, precum și măsuri la sursă, cum ar fi cele privind grajdurile, privind modurile de împrăștiere sărace în emisii, precum și măsuri privind furajele și gestionarea. Măsurile menționate ar permite să se aibă în vedere o ameliorare a rezistenței naturii și o reducere suplimentară a depunerilor de azot în raport cu reducerea deja obținută prin măsuri care sunt adoptate în afara PAS și care permit reduceri autonome.

34 Această instanță precizează de asemenea că, pentru procedurile de aprobare, reglementarea care însoțește PAS face distincție între trei categorii de proiecte. În primul rând, necesitatea de a obține o autorizație nu se aplică atunci când este vorba de un proiect sau de un alt act care provoacă o depunere de azot mai mică de 0,05 mol N/ha/an. În al doilea rând, proiectele și celelalte acte care provoacă o depunere de azot de mai mult de 0,05 mol N/ha/an, dar de mai puțin de 1 mol N/ha/an, sunt permise și fără autorizație prealabilă, dar trebuie în mod obligatoriu să fie notificate. În al treilea rând, proiectele și celelalte acte care provoacă o depunere de azot care depășește pragul de 1 mol N/ha/an sunt supuse integral obligației de autorizare.

35 În această din urmă ipoteză, autoritatea sesizată trebuie să examineze dacă activitatea pentru care a fost depusă o astfel de cerere va duce la o creștere a depunerilor de azot. În această privință, punctul determinant este dacă situația pe care ar crea-o noul proiect sau noua activitate determină o creștere a depunerilor în comparație cu situația de dinainte de acordarea unei autorizații sau în raport cu depunerea cea mai mare provocată efectiv în perioada 1 ianuarie 2012-31 decembrie 2014. În cazul în care proiectul sau activitatea avută în vedere nu provoacă o creștere a depunerilor de azot, autoritatea poate elibera autorizația în temeiul Nbw 1998 referindu-se la evaluarea corespunzătoare pe care se bazează PAS. În această ipoteză, depunerile provocate de proiectul sau de activitatea avută în vedere fac parte din depunerile analizate în această evaluare corespunzătoare. În cazul în care acest proiect sau această activitate determină o creștere a depunerilor de azot, autoritatea competentă poate elibera autorizația dacă o marjă de creștere economică este disponibilă în acest scop.

36 Un calcul al impactului acestor măsuri a demonstrat că depunerile de azot vor scădea cu aproximativ 13,4 kilotone/an până în anul 2020 în comparație cu ipoteza în care un program precum PAS nu ar fi pus în aplicare. Pentru a dispune de o marjă de siguranță, numai 6,4 kilotone/an au fost luate în considerare în cadrul PAS. În ceea ce privește marja de creștere economică, 60 % maximum pot fi atribuite în primii trei ani ai PAS și 40 % pot fi atribuite în cea de a doua jumătate din durata acestuia.

37 Instanța de trimitere explică în plus că, pentru a stabili situația în materie de depuneri de azot, pentru a supraveghea evoluția acestora și pentru a determina situația în materie de acordare a acestor aprobări, autoritățile competente au elaborat instrumente printre care se numără software-ul Aerius, care poate fi consultat online pe pagina de internet www.aerius.nl.

38 Dintre cele șase module ale acestui software, Aerius Calculator face posibil un proces decizional parțial automatizat. În acest scop, acesta calculează contribuția în materie de depuneri de azot provenite din surse de emisie pe care un utilizator le introduce sau le importă în sistem și este utilizat pentru a stabili dacă un proiect sau o activitate poate provoca, prin depuneri de azot, o deteriorare sau o perturbare semnificativă a unui habitat sensibil la azot situat într-o zonă Natura 2000. Pe de altă parte, acesta înregistrează în permanență marja de depunere și marja de creștere economică disponibile pe fiecare zonă care intră sub incidența PAS.

39 În sfârșit, în cazul în care programul de supraveghere ar demonstra necesitatea acestora, măsuri la sursă, precum și măsuri de restaurare ar putea fi înlocuite sau adăugate în PAS și marja de creștere economică care trebuie atribuită ar putea fi ajustată.

Cauza C-294/17

40 La 14 decembrie 2015, guvernul provinciei Brabantul de Nord a emis șase autorizații de înființare sau de extindere a unor exploatații agricole, care provoacă depuneri de azot în special în zonele Natura 2000 Groote Peel și Deurnsche Peel & Mariapeel. Zonele menționate au fost desemnate pentru turbăriile înalte, care este un tip de habitat natural sensibil la azot. Aceste decizii autorizează, cu excepția uneia singure, o creștere, în proporții variabile, a depunerilor de azot în fiecare dintre aceste exploatații.

41 Acest guvern a emis autorizațiile în temeiul în special al PAS și al măsurilor introduse pentru punerea sa în aplicare începând cu 1 iulie 2015 în Nbw 1998, precum și în Regulamentul PAS.

42 În ceea ce privește una dintre exploatațiile în cauză, guvernul menționat a acordat autorizația întrucât proiectul nu implica nicio creștere a depunerilor de azot în raport cu valorile reale atinse înainte de adoptarea PAS. Acesta a considerat că depunerile care rezultă din activitățile existente erau corespunzătoare pentru PAS ca parte a depunerilor în sol. În vederea acordării autorizației, acesta s-a referit la evaluarea corespunzătoare realizată în scopul PAS.

43 În ceea ce privește celelalte exploatații, autorizațiile în litigiu vizează activități care conduc la o creștere a depunerilor de azot în raport cu valorile efectiv atinse sau autorizate înainte de intrarea în vigoare a PAS. În măsura în care aceste activități conduc la depuneri de azot care depășesc valoarea prag sau limită, de 0,05 mol N/ha/an sau de 1 mol N/ha/an, aplicabilă pentru zona Natura 2000 în cauză, o marjă de creștere economică a fost atribuită pentru creșterea depunerilor de azot. Același guvern a emis autorizațiile referindu-se la evaluarea corespunzătoare realizată în scopul PAS.

44 Stichting Werkgroep Behoud de Peel a formulat o acțiune împotriva celor șase autorizații în cauză întrucât consideră că guvernul provinciei Brabantul de Nord nu putea să le elibereze în temeiul reglementării naționale, în măsura în care aceasta nu constituia o transpunere corectă a articolului 6 din Directiva habitate.

45 În această privință, organizația de protecție a mediului respectivă apreciază, mai întâi, că un program nu poate să înlocuiască evaluarea individuală pe care o impune articolul 6 alineatul (3) din această directivă pentru proiectele care ar putea afecta în mod semnificativ zone Natura 2000. Ea afirmă, în continuare, că depunerile mai mici de pragul sau de plafonul stabilit de reglementarea națională pot avea efecte semnificative. Aceasta adaugă că evaluarea corespunzătoare care stă la baza PAS nu este conformă cu directiva menționată, care, la articolul 6 alineatele (1) și (2), impune adoptarea de măsuri de conservare corespunzătoare. Ea consideră de asemenea că această evaluare include măsuri la sursă și măsuri de restaurare cu caracter compensatoriu și, în sfârșit, consideră incompatibil cu articolul 6 din Directiva habitate ca marja de creștere economică să poată fi atribuită înainte ca măsurile să fi produs efecte pozitive.

46 Guvernul provinciei Brabantul de Nord consideră că PAS și reglementarea care îl însoțește asigură o transpunere corectă a articolului 6 din Directiva habitate. În conformitate cu acest articol, PAS ar conține o evaluare a unei eventuale poluări cu azot în raport cu obiectivele de conservare în toate zonele Natura 2000 care cuprind un patrimoniu natural sensibil la acest element.

47 Pentru toate aceste zone, autorii evaluării în cauză ar fi cercetat dacă, din punct de vedere științific, nu exista nicio îndoială rezonabilă cu privire la faptul că, în pofida atribuirii unei marje de depunere și a unei marje de creștere economică pentru proiecte și activități și luând în considerare măsurile la sursă și măsurile de restaurare pe care le conține PAS, obiectivele de conservare a patrimoniului natural sensibil la azot vor fi atinse și că va fi garantată conservarea acestuia. Marja de depunere și marja de creștere economică atribuite pentru toate proiectele și activitățile care au fost făcute posibile prin PAS ar fi fost evaluate în mod corespunzător. Ar rezulta din această evaluare că calitatea tipurilor de habitat nu se va deteriora și că nu se va aduce atingere caracteristicilor naturale ale zonelor Natura 2000.

48 În orice caz, potrivit guvernului provinciei Brabantul de Nord, nimic nu ar permite să se deducă din jurisprudența Curții că Directiva habitate nu permite o abordare programatică.

49 În aceste condiții, Raad van State (Consiliul de Stat, Țările de Jos) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Articolul 6 alineatele (2) și (3) din Directiva [habitate] se opune unei reglementări […] care are drept obiectiv să scutească de la obligația de autorizare proiecte și alte activități din care rezultă depuneri de azot care nu ating un anumit prag sau nu depășesc un anumit plafon și care, astfel, pot fi desfășurate fără o autorizație individuală, ținând seama de faptul că efectele cumulate ale tuturor proiectelor și ale altor activități care pot utiliza această reglementare […] au fost evaluate în mod corespunzător, în vederea adoptării reglementării?

2) Articolul 6 alineatele (2) și (3) din Directiva [habitate] se opune ca o evaluare corespunzătoare realizată în scopul unui program în care a fost evaluată o cantitate totală determinată de depuneri de azot să fie utilizată drept temei pentru acordarea autorizației (individuale) pentru un proiect sau o altă activitate din care rezultă depuneri de azot, care se încadrează în marja de depunere evaluată în cadrul acestui program?

3) Efectele pozitive ale măsurilor de conservare și ale măsurilor necesare care au fost adoptate pentru ariile de tipuri de habitate și de biotopuri existente în executarea obligațiilor care rezultă din articolul 6 alineatele (1) și (2) din [Directiva habitate] pot fi luate în considerare în evaluarea corespunzătoare, în sensul articolului 6 alineatul (3) din [Directiva habitate], care a fost realizată în scopul unui program precum [PAS]?

3a) În cazul unui răspuns afirmativ la a treia întrebare: efectele pozitive ale măsurilor de conservare și ale măsurilor necesare pot fi luate în considerare în cadrul unei evaluări corespunzătoare realizate în scopul unui program, atunci când, la data realizării evaluării corespunzătoare, aceste măsuri nu fuseseră încă puse în aplicare și nu își produseseră încă efectele pozitive?

Prezintă relevanță în această privință faptul că evaluarea corespunzătoare conține constatări definitive privind efectele acestor măsuri, constatări care se întemeiază pe cele mai avansate cunoștințe științifice, faptul că punerea în aplicare și rezultatul acestor măsuri sunt monitorizate și faptul că, în cazul în care din această monitorizare reiese că efectele sunt mai puțin favorabile decât ipoteza pe care s-a întemeiat evaluarea corespunzătoare, dacă este necesar, se va realiza o ajustare?

4) Efectele pozitive ale reducerii autonome a depunerilor de azot care va fi constatată în perioada de validitate a [PAS] pot fi luate în considerare în evaluarea corespunzătoare, în sensul articolului 6 alineatul (3) din Directiva [habitate]?

Prezintă relevanță în această privință faptul că evaluarea corespunzătoare conține constatări definitive privind efectele acestor măsuri, constatări care se întemeiază pe cele mai avansate cunoștințe științifice, faptul că reducerea autonomă a depunerilor de azot este monitorizată și faptul că, în cazul în care din această monitorizare reiese că efectele sunt mai puțin favorabile decât ipoteza pe care s-a întemeiat evaluarea corespunzătoare, dacă este necesar, se va realiza o ajustare?

5) Măsurile de restaurare luate în cadrul [PAS], prin intermediul cărora se evită ca un anumit factor poluant, precum depunerile de azot, să producă efecte nocive asupra unor arii existente de tipuri de habitate sau de biotopuri, pot fi calificate drept măsuri de protecție, în sensul punctului 28 din Hotărârea [din 15 mai 2014, Briels și alții (C-521/12, EU:C:2014:330)], care pot fi luate în considerare într-o evaluare corespunzătoare, în sensul articolului 6 alineatul (3) din Directiva [habitate]?

5a) În cazul unui răspuns afirmativ la a cincea întrebare: efectele pozitive ale măsurilor de protecție care pot fi luate în considerare în evaluarea corespunzătoare pot fi luate în considerare în această evaluare, atunci când, la data efectuării evaluării corespunzătoare, măsurile nu fuseseră încă puse în aplicare și nu își produseseră încă efectele pozitive?

Prezintă relevanță în această privință faptul că evaluarea corespunzătoare conține constatări definitive privind efectele acestor măsuri, constatări care se întemeiază pe cele mai avansate cunoștințe științifice, faptul că punerea în aplicare și rezultatul acestor măsuri sunt monitorizate și faptul că, în cazul în care din această monitorizare reiese că efectele sunt mai puțin favorabile decât ipoteza pe care s-a întemeiat evaluarea corespunzătoare, dacă este necesar, se va realiza o ajustare?”

Cauza C-293/17

50 Prin decizia din 23 iunie 2015, guvernul provinciei Gelderland a respins ca nefondată contestația formulată de organizații de protecție a mediului, și anume Coöperatie Mobilisation for the Environment UA și Vereniging Leefmilieu, împotriva deciziei acestui guvern de a nu sancționa activitățile unei întreprinderi zootehnice care provoacă depuneri de azot în zone Natura 2000. Prin trei decizii din 14 iulie 2015, guvernul provinciei Limburg a respins ca nefondate de asemenea contestații similare în ceea ce privește activități identice. Litigiile în fața instanței de trimitere privesc aceste patru decizii.

51 Întrucât scutirea de la obligația de autorizare pentru pășunatul vitelor și pentru împrăștierea de îngrășăminte pe și în sol nu a intrat în vigoare decât după adoptarea acestor decizii, și anume, mai întâi, în temeiul Nbw 1998 și, după data de 1 ianuarie 2017, în temeiul Wnb, guvernele provinciilor cer ca această reglementare să fie luată în considerare în soluționarea acțiunilor. Potrivit instanței de trimitere, aceste acțiuni trebuie astfel examinate în temeiul Regulamentului guvernului provinciei Gelderland în materie de mediu și al celui al guvernului din Limburg în materie de mediu. Instanța menționată mai arată că evaluarea corespunzătoare pe care se bazează scutirea prevăzută în aceste regulamente este cea realizată în scopul PAS în ansamblul său.

52 Coöperatie Mobilisation for the Environment UA și Vereniging Leefmilieu susțin în fața instanței de trimitere că activitățile întreprinderilor agricole sunt de natură să deterioreze calitatea habitatului și, prin urmare, sunt supuse obligației de a obține o autorizație în temeiul articolului 19d alineatul 1 din Nbw 1998.

53 Guvernele provinciei Limburg și al provinciei Gelderland susțin că pășunatul vitelor și împrăștierea gunoiului de grajd sunt cu siguranță „alte activități”, în sensul articolului 19d alineatul 1 din Nbw 1998, însă nu rezultă din această dispoziție nicio obligație de a obține o autorizație pentru exercitarea acestor alte activități, deoarece nimic nu lasă să se presupună că acestea vor avea consecințe pentru zonele Natura 2000.

54 Aceste guverne observă că, potrivit evaluării corespunzătoare realizate în vederea adoptării PAS, este exclus ca pășunatul și împrăștierea la nivelul practicat în cursul anului 2014 să aibă consecințe semnificative și că, în medie, o creștere a depunerilor de azot rezultate din aceste activități poate fi exclusă după anul 2014.

55 Mai precis, guvernul provinciei Limburg pare să se bazeze pe considerația că atât pășunatul, cât și împrăștierea constituie „utilizări existente” în sensul Nbw 1998 și erau, așadar, licite înainte ca articolul 6 din Directiva habitate să devină aplicabil în zonele Natura 2000 în cauză.

56 Instanța de trimitere precizează că, pe lângă întrebările formulate în cauza C-294/17, trimiterea preliminară în cauza C-293/17 ridică, pe de o parte, aspectul dacă activitatea care constă în pășunatul animalelor și în împrăștierea gunoiului de grajd trebuie să fie calificată drept proiect, în sensul articolului 6 alineatul (3) din Directiva habitate, și dacă este compatibil cu articolul 6 alineatele (2) și (3) din această directivă să se acorde o scutire care să permită unei întreprinderi să exercite o astfel de activitate fără autorizație individuală. Pe de altă parte, instanța menționată se întreabă dacă, având în vedere că aceasta este singura măsură necesară care permite să se intervină în privința unor activități existente sau viitoare care pot deteriora sau afecta în mod semnificativ un sit natural, competența de a impune obligații prevăzute la articolul 2.4 din Wnb este suficientă pentru a garanta respectarea articolului 6 alineatul (2) din Directiva habitate.

57 În aceste condiții, Raad van State (Consiliul de Stat, Țările de Jos) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) O activitate care nu intră sub incidența noțiunii «proiect» în sensul articolului 1 alineatul (2) litera (a) din Directiva [EEM], întrucât nu constituie o intervenție fizică în mediul natural, poate reprezenta un proiect în sensul articolului 6 alineatul (3) din Directiva [habitate], întrucât ar putea afecta în mod semnificativ o zonă Natura 2000?

2) În cazul în care se consideră că împrăștierea de îngrășăminte pe sau în sol constituie un proiect, atunci când împrăștierea s-a efectuat în mod legal înainte ca articolul 6 alineatul (3) din Directiva [habitate] să devină aplicabil pentru o zonă Natura 2000, efectuându-se încă și în prezent, trebuie să se considere că este vorba despre unul și același proiect, chiar dacă această împrăștiere nu s-a efectuat întotdeauna pe aceleași parcele, cu aceleași cantități de îngrășăminte și cu aceleași tehnici?

Pentru evaluarea aspectului dacă este vorba despre unul și același proiect, prezintă relevanță împrejurarea că depunerile de azot ca urmare a împrăștierii de îngrășăminte pe sau în sol nu au crescut după ce articolul 6 alineatul (3) din Directiva [habitate] a devenit aplicabil zonei Natura 2000?

3) Articolul 6 alineatul (3) din Directiva [habitate] se opune unei reglementări […] care are drept obiectiv scutirea de la obligația de autorizare a unei activități legate în mod indisolubil de un proiect, care, astfel, trebuie și ea considerată proiect, precum pășunatul vitelor din cadrul activității unei ferme de vaci de lapte, scutire în urma căreia pentru exercitarea acestei activități nu este necesară nicio autorizație individuală, înțelegându-se că efectele activității permise fără autorizare au fost considerate corespunzătoare la momentul adoptării acestei reglementări […]?

3a) Articolul 6 alineatul (3) din Directiva [habitate] se opune unei reglementări […] care are drept obiectiv scutirea de la obligația de autorizare a unui anumit tip de proiecte, precum împrăștierea de îngrășăminte pe sau în sol, scutire în urma căreia această activitate este permisă fără o autorizație individuală, înțelegându-se că efectele proiectelor permise fără autorizare au fost considerate corespunzătoare anterior adoptării acestei reglementări […]?

4) Evaluarea corespunzătoare pe care se întemeiază scutirea de la obligația de autorizare a pășunatului vitelor și a împrăștierii de îngrășăminte pe sau în sol, în cadrul căreia s-au luat în considerare amploarea și intensitatea efective și preconizate ale acestor activități și care a condus la concluzia că, în medie, se poate exclude ipoteza creșterii depunerilor de azot ca urmare a acestor activități, îndeplinește cerințele prevăzute la articolul 6 alineatul (3) din Directiva [habitate]?

4a) Prezintă relevanță în această privință faptul că scutirea de la obligația de autorizare este legată de [PAS], care este întemeiat pe premisa unei reduceri a cantității totale a depunerilor de azot în situri naturale sensibile la azot situate în zone Natura 2000, precum și faptul că evoluția depunerilor de azot în zonele Natura 2000 este monitorizată anual în cadrul acestui program, iar în cazul unei reduceri mai puțin favorabile decât cea estimată în evaluarea corespunzătoare realizată în scopul acestui program are loc o eventuală ajustare?

5) Efectele pozitive ale măsurilor de conservare și ale măsurilor necesare care au fost adoptate pentru ariile existente de tipuri de habitate și de biotopuri, în executarea obligațiilor care rezultă din articolul 6 alineatele (1) și (2) din [Directiva habitate] pot fi luate în considerare în evaluarea corespunzătoare, în sensul articolului 6 alineatul (3) din [această directivă], care a fost realizată în scopul unui program precum [PAS]?

5a) În cazul unui răspuns afirmativ la a cincea întrebare: efectele pozitive ale măsurilor de conservare și ale măsurilor necesare pot fi luate în considerare în cadrul unei evaluări corespunzătoare realizate în scopul unui program, atunci când, la data realizării evaluării corespunzătoare, aceste măsuri nu fuseseră încă puse în aplicare și nu își produseseră încă efectele pozitive?

Prezintă relevanță în această privință faptul că evaluarea corespunzătoare conține constatări definitive privind efectele acestor măsuri, constatări care se întemeiază pe cele mai avansate cunoștințe științifice, faptul că punerea în aplicare și rezultatul acestor măsuri sunt monitorizate și faptul că, în cazul în care din această monitorizare reiese că efectele sunt mai puțin favorabile decât ipoteza pe care s-a întemeiat evaluarea corespunzătoare, dacă este necesar, se va realiza o ajustare?

6) Efectele pozitive ale reducerii autonome a depunerilor de azot care va fi constatată în perioada de validitate a [PAS] pot fi luate în considerare în evaluarea corespunzătoare, în sensul articolului 6 alineatul (3) din Directiva [habitate]?

Prezintă relevanță în această privință faptul că evaluarea corespunzătoare conține constatări definitive privind efectele acestor măsuri, constatări care se întemeiază pe cele mai avansate cunoștințe științifice, faptul că reducerea autonomă a depunerilor de azot este monitorizată și faptul că, în cazul în care din această monitorizare reiese că efectele sunt mai puțin favorabile decât ipoteza pe care s-a întemeiat evaluarea corespunzătoare, dacă este necesar, se va realiza o ajustare?

7) Măsurile de restaurare luate în cadrul [PAS], prin intermediul cărora se evită ca un anumit factor poluant, precum depunerile de azot, să producă efecte nocive asupra unor arii existente de tipuri de habitate sau de biotopuri, pot fi calificate drept măsuri de protecție în sensul punctului 28 din Hotărârea [din 15 mai 2014, Briels și alții (C-521/12, EU:C:2014:330)], care pot fi luate în considerare într-o evaluare corespunzătoare, în sensul articolului 6 alineatul (3) din Directiva [habitate]?

7a) În cazul unui răspuns afirmativ la a șaptea întrebare: efectele pozitive ale măsurilor de protecție care pot fi luate în considerare în evaluarea corespunzătoare pot fi luate în considerare în această evaluare, atunci când, la data efectuării evaluării corespunzătoare, măsurile nu fuseseră încă puse în aplicare și nu își produseseră încă efectele pozitive?

Prezintă relevanță în această privință faptul că evaluarea corespunzătoare conține constatări definitive privind efectele acestor măsuri, constatări care se întemeiază pe cele mai avansate cunoștințe științifice, faptul că punerea în aplicare și rezultatul acestor măsuri sunt monitorizate și faptul că, în cazul în care din această monitorizare reiese că efectele sunt mai puțin favorabile decât ipoteza pe care s-a întemeiat evaluarea corespunzătoare, dacă este necesar, se va realiza o ajustare?

8) Competența de a impune obligații pe care articolul 2.4 din [Wnb], o conferă autorității competente și pe care aceasta trebuie să o exercite atunci când este necesar în vederea atingerii obiectivelor de conservare a unui sit Natura 2000 constituie un instrument de prevenire suficient în scopul punerii în aplicare a articolului 6 alineatul (2) din Directiva [habitate] în ceea ce privește pășunatul vitelor și împrăștierea de îngrășăminte pe sau în sol?”

58 Prin decizia președintelui Curții din 19 iunie 2017, pe de o parte, cauzele C-293/17 și C-294/17 au fost conexate pentru buna desfășurare a procedurii scrise și orale, precum și în vederea pronunțării hotărârii, și, pe de altă parte, a fost admisă cererea de judecare cu prioritate formulată de instanța de trimitere pentru acestea.

Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la prima întrebare în cauza C-293/17

59 Prin intermediul primei întrebări în cauza C-293/17, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 6 alineatul (3) din Directiva habitate trebuie interpretat în sensul că activitățile de pășunat al vitelor și de împrăștiere de îngrășăminte pe sau în sol în apropierea zonelor Natura 2000 pot fi calificate drept „proiect”, în sensul acestei dispoziții, pentru motivul că acestea pot avea consecințe semnificative pentru zonele menționate, chiar și în ipoteza în care aceste activități, întrucât nu ar reprezenta o intervenție fizică în mediul natural, nu ar constitui un „proiect”, în sensul articolului 1 alineatul (2) litera (a) din Directiva EEM.

60 În primul rând, trebuie arătat că, deși Directiva habitate nu cuprinde o definiție a noțiunii „proiect”, reiese din jurisprudența Curții că noțiunea „proiect”, în sensul articolului 1 alineatul (2) litera (a) din Directiva EEM, este pertinentă în vederea identificării noțiunii rezultate din Directiva habitate (a se vedea în acest sens Hotărârea din 14 ianuarie 2010, Stadt Papenburg, C-226/08, EU:C:2010:10, punctul 38 și jurisprudența citată).

61 În speță, instanța de trimitere se întreabă dacă activitățile de pășunat al vitelor și de împrăștiere de îngrășăminte pe sau în sol trebuie incluse în noțiunea „proiect”, în sensul articolului 6 alineatul (3) din Directiva habitate, în măsura în care Curtea ar fi precizat, la punctul 24 din Hotărârea din 17 martie 2011, Brussels Hoofdstedelijk Gewest și alții (C-275/09, EU:C:2011:154), că, în absența unor lucrări sau a unor intervenții care să modifice realitatea fizică a sitului, reînnoirea unei autorizații existente nu poate fi calificată drept „proiect”, în sensul dispozițiilor care au precedat articolul 1 alineatul (2) litera (a) din Directiva EEM.

62 În această privință, este necesar să se arate că, în această hotărâre, Curtea, prin reformularea condiției referitoare la existența unor lucrări sau a unor intervenții care să modifice realitatea fizică a sitului, a precizat definiția noțiunii „proiect”, în sensul articolului 1 alineatul (2) din Directiva 85/337, și în special cerința unei „intervenții în mediul natural” care figurează în acesta.

63 Or, trebuie să se constate că cerințele referitoare la „lucrări” sau la „intervenții care modifică realitatea fizică” sau la o „intervenție în mediul natural” nu se regăsesc la articolul 6 alineatul (3) din Directiva habitate, această din urmă dispoziție impunând o evaluare corespunzătoare, în special în cazul în care un proiect ar putea afecta situl „în mod semnificativ”.

64 Astfel, articolul 1 alineatul (2) litera (a) din Directiva EEM definește noțiunea „proiect”, în sensul acesteia, legând-o de condiții care nu sunt prevăzute de dispoziția echivalentă din Directiva habitate.

65 În aceeași ordine de idei, reiese din jurisprudența Curții că, în măsura în care definiția noțiunii „proiect” care rezultă din Directiva 85/337 este mai restrictivă decât cea care rezultă din Directiva habitate, dacă o activitate intră sub incidența Directivei 85/337, aceasta trebuie, cu atât mai mult, să intre sub incidența Directivei habitate (a se vedea în acest sens Hotărârea din 7 septembrie 2004, Waddenvereniging și Vogelbeschermingsvereniging, C-127/02, EU:C:2004:482, punctele 26 și 27).

66 În consecință, dacă o activitate este considerată un „proiect” în sensul Directivei EEM, aceasta este susceptibilă să constituie un „proiect” în sensul Directivei habitate. Cu toate acestea, simplul fapt că o activitate nu poate fi calificată drept „proiect” în sensul Directivei EEM nu este suficient, în sine, pentru a deduce că aceasta nu poate intra în sfera noțiunii „proiect” în sensul Directivei habitate.

67 În al doilea rând, pentru a determina dacă activitățile de pășunat al vitelor și de împrăștiere de îngrășăminte pe sau în sol pot fi calificate drept „proiect”, în sensul articolului 6 alineatul (3) din Directiva habitate, trebuie să se examineze dacă astfel de activități ar putea afecta în mod semnificativ un sit protejat.

68 Astfel, potrivit celui de al zecelea considerent al Directivei habitate, orice plan sau program care ar putea afecta în mod considerabil obiectivele de conservare a unui sit desemnat sau care urmează să fie desemnat trebuie evaluat cu mare atenție. Acest considerent își găsește expresia la articolul 6 alineatul (3) din această directivă, care prevede în special că un plan sau un proiect care ar putea afecta în mod semnificativ situl vizat nu poate fi autorizat fără o evaluare prealabilă a efectelor sale asupra sitului (Hotărârea din 12 aprilie 2018, People Over Wind și Sweetman, C-323/17, EU:C:2018:244, punctul 28, precum și jurisprudența citată).

69 În speță, din constatările instanței de trimitere, descrise la punctul 27 din prezenta hotărâre, rezultă că un mare număr de situri Natura 2000 situate în Țările de Jos se confruntă cu o problemă de depuneri excesive de azot și că principala sursă națională de emisie este sectorul agricol.

70 În acest context, și astfel cum a arătat avocatul general la punctele 117 și 126 din concluzii, trebuie să se examineze dacă activități precum împrăștierea de îngrășăminte pe sau în sol, precum și pășunatul vitelor sunt compatibile cu obiectivele de conservare a siturilor protejate în provinciile Gelderland și Limburg sau dacă acestea pot afecta aceste situri în mod semnificativ.

71 În plus, astfel cum a arătat în esență avocatul general la punctul 118 din concluzii, nu poate fi exclus că activitățile de pășunat al vitelor și de împrăștiere de îngrășăminte pe sau în sol intră, în orice caz, sub incidența noțiunii „proiect”, în sensul articolului 1 alineatul (2) litera (a) din Directiva EEM.

72 Astfel, în ceea ce privește împrăștierea de îngrășăminte, o asemenea activitate poate modifica proprietățile solului îmbogățindu-l cu substanțe nutritive și astfel poate constitui o intervenție care să modifice realitatea fizică a sitului, în sensul articolului 1 alineatul (2) litera (a), și, în ceea ce privește pășunatul vitelor, instituirea unui pășunat ar putea să corespundă „execut[ării] lucrărilor de construcții sau a altor instalații sau lucrări”, în sensul aceleiași dispoziții, în special în cazul în care o astfel de realizare implică, în împrejurările din speță, o dezvoltare inevitabilă sau planificată a unei astfel de pășunări, ceea ce revine în sarcina instanței de trimitere să verifice.

73 Având în vedere considerațiile care precedă, trebuie să se răspundă la prima întrebare în cauza C-293/17 că articolul 6 alineatul (3) din Directiva habitate trebuie interpretat în sensul că activitățile de pășunat al vitelor și de împrăștiere de îngrășăminte pe sau în sol în apropierea zonelor Natura 2000 pot fi calificate drept „proiect”, în sensul acestei dispoziții, chiar și în ipoteza în care aceste activități, întrucât nu ar reprezenta o intervenție fizică în mediul natural, nu ar constitui un „proiect”, în sensul articolului 1 alineatul (2) litera (a) din Directiva EEM.

Cu privire la a doua întrebare în cauza C-293/17

74 Prin intermediul celei de a doua întrebări în cauza C-293/17, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 6 alineatul (3) din Directiva habitate trebuie interpretat în sensul că o activitate recurentă, precum împrăștierea de îngrășăminte pe sau în sol, autorizată în temeiul dreptului național înainte de intrarea în vigoare a acestei directive, poate fi considerată un singur proiect, în sensul acestei dispoziții, cu consecința că activitatea menționată nu intră în domeniul de aplicare al acestei dispoziții.

75 Pentru a răspunde la întrebările adresate de instanța de trimitere, trebuie amintit că, în temeiul articolului 6 alineatul (3) prima teză din Directiva habitate, niciun proiect care ar putea afecta în mod semnificativ situl în cauză nu poate fi autorizat fără o evaluare prealabilă a efectelor sale asupra acestuia.

76 În măsura în care activitatea de împrăștiere de îngrășăminte pe sau în sol în apropierea zonelor Natura 2000 poate fi calificată drept „proiect”, în sensul articolului 6 alineatul (3) din Directiva habitate, este necesar să se examineze efectul, asupra aplicabilității acestei dispoziții, al împrejurării că această activitate recurentă a fost autorizată în temeiul dreptului național înainte de intrarea în vigoare a acestei directive.

77 În această privință, Curtea a precizat deja că o astfel de împrejurare nu constituie, prin ea însăși, un obstacol în raport cu considerarea acestei activități, în cadrul fiecărei intervenții ulterioare, drept un proiect distinct în sensul acestei directive, cu riscul de a sustrage această activitate permanent de la orice evaluare prealabilă a efectelor sale asupra sitului în cauză în sensul acestui articol 6 alineatul (3) (a se vedea în acest sens Hotărârea din 14 ianuarie 2010, Stadt Papenburg, C-226/08, EU:C:2010:10, punctele 41 și 42).

78 În aceste condiții, dacă, având în vedere în special recurența lor, natura lor sau condițiile lor de executare, trebuie să se considere că anumite activități constituie o operațiune unică, aceste activități pot fi considerate un singur proiect în sensul articolului 6 alineatul (3) din Directiva habitate (a se vedea în acest sens Hotărârea din 14 ianuarie 2010, Stadt Papenburg, C-226/08, EU:C:2010:10, punctul 47).

79 În speță, astfel cum a arătat avocatul general la punctele 132-134 din concluzii, împrăștierea regulată pe terenuri agricole are, în general, un obiectiv comun și uniform, și anume cultivarea câmpurilor în cadrul unei exploatații agricole și poate constitui o operațiune unică, caracterizată, în atingerea acestui obiectiv comun, de continuitatea activității menționate în locuri și în condiții de executare identice.

80 În această ipoteză, o astfel de operațiune unică, autorizată și practicată în mod regulat înainte ca articolul 6 alineatul (3) din Directiva habitate să devină aplicabil sitului în cauză, poate constitui un singur proiect în sensul acestei dispoziții, scutit de o nouă procedură de aprobare.

81 Cu toate acestea, instanța de trimitere ridică problema efectului, în ceea ce privește aplicabilitatea articolului 6 alineatul (3) din Directiva habitate și, prin urmare, în ceea ce privește cerința privind o „evaluare corespunzătoare”, în sensul acestei dispoziții, al faptului că, pe de o parte, împrăștierea are loc pe parcele diferite, în cantități variabile și urmând tehnici diverse, care evoluează ele însele de-a lungul anilor, datorită schimbărilor tehnice și de reglementare și, pe de altă parte, depunerile de azot cauzate de împrăștierea de îngrășăminte, în general, nu au crescut în mod global după intrarea în vigoare a dispoziției menționate.

82 În această privință, trebuie amintit că articolul 6 alineatul (3) din Directiva habitate include principiul precauției și permite prevenirea eficientă a efectelor negative asupra integrității siturilor protejate generate de planurile sau de proiectele vizate [Hotărârea din 17 aprilie 2018, Comisia/Polonia (Forêt de Białowieża), C-441/17, EU:C:2018:255, punctul 118 și jurisprudența citată]. Astfel, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, amintite la punctul 68 din prezenta hotărâre, criteriul determinant pentru a decide dacă un nou proiect necesită realizarea unei evaluări corespunzătoare a efectelor sale constă în posibilitatea ca acest proiect să afecteze în mod semnificativ un sit protejat.

83 În consecință, în lipsa unei continuități și a unei identități în special în ceea ce privește locurile și condițiile sale de executare, activitatea recurentă de împrăștiere de îngrășăminte pe sau în sol nu poate fi calificată drept un singur proiect în sensul articolului 6 alineatul (3) din Directiva habitate. Dacă este cazul, ar putea fi vorba de proiecte noi care necesită o evaluare corespunzătoare în sensul

acestei dispoziții, decizia cu privire la obligația de a efectua o astfel de evaluare depinzând, în fiecare caz, de criteriul referitor la riscul unor efecte negative semnificative asupra sitului protejat în urma modificărilor care au afectat astfel o asemenea activitate.

84 Astfel, faptul că depunerile de azot generate de împrăștierea de îngrășăminte pe sau în sol, în ansamblul lor, nu au crescut după intrarea în vigoare a articolului 6 alineatul (3) din Directiva habitate este lipsit de relevanță în ceea ce privește aspectul dacă un nou proiect necesită realizarea unei evaluări corespunzătoare, în măsura în care această împrejurare nu permite excluderea riscului ca depunerile de azot în siturile protejate în cauză să fi crescut și să afecteze în prezent unul dintre ele în mod semnificativ.

85 Trebuie să se adauge și că, chiar dacă un proiect a fost autorizat înainte ca regimul de protecție prevăzut de Directiva habitate să devină aplicabil sitului în discuție și, prin urmare, un asemenea proiect nu era supus normelor privitoare la procedura de evaluare prealabilă potrivit articolului 6 alineatul (3) din această directivă, în cazul executării unui astfel de proiect, sunt aplicabile dispozițiile articolului 6 alineatul (2) din directiva menționată. Mai precis, o activitate nu este conformă cu articolul 6 alineatul (2) din Directiva habitate decât în cazul în care se garantează că nu duce la apariția niciunei perturbări susceptibile să afecteze în mod semnificativ obiectivele acestei directive, în special obiectivele de conservare urmărite de aceasta. Însăși existența unei probabilități sau a unui risc ca o activitate pe un sit protejat să provoace perturbări semnificative este de natură să constituie o încălcare a dispoziției menționate (a se vedea în acest sens Hotărârea din 14 ianuarie 2016, Grüne Liga Sachsen și alții, C-399/14, EU:C:2016:10, punctele 33, 41 și 42, precum și jurisprudența citată).

86 Având în vedere considerațiile care precedă, trebuie să se răspundă la a doua întrebare în cauza C-293/17 că articolul 6 alineatul (3) din Directiva habitate trebuie interpretat în sensul că o activitate recurentă, precum împrăștierea de îngrășăminte pe sau în sol, autorizată în temeiul dreptului național înainte de intrarea în vigoare a acestei directive, poate fi considerată un singur proiect, în sensul dispoziției menționate, scutit de o nouă procedură de aprobare, cu condiția ca aceasta să constituie o operațiune unică, caracterizată printr-un obiectiv comun, o continuitate și o identitate, în special în ceea ce privește locurile și condițiile sale de executare. Dacă un proiect unic a fost autorizat înainte ca regimul de protecție prevăzut de aceeași dispoziție să devină aplicabil sitului în cauză, executarea acestui proiect este totuși susceptibilă de a intra sub incidența articolului 6 alineatul (2) din această directivă.

Cu privire la a doua întrebare în cauza C-294/17

87 Cu titlu introductiv, trebuie amintit că, deși alineatele (2) și (3) ale articolului 6 din Directiva habitate urmăresc asigurarea aceluiași nivel de protecție (Hotărârea din 12 aprilie 2018, People Over Wind și Sweetman, C-323/17, EU:C:2018:244, punctul 24, precum și jurisprudența citată), aceste dispoziții au un obiect diferit întrucât prima urmărește punerea în aplicare de măsuri de prevenire, în timp ce cea de a doua prevede o procedură de evaluare prin care se urmărește garantarea, prin intermediul unui control prealabil, a faptului că un plan sau un proiect care nu este direct legat de gestionarea sitului vizat sau care nu este necesar în vederea acesteia, dar îl poate afecta în mod semnificativ nu va fi autorizat decât în măsura în care nu va aduce atingere integrității sitului [Hotărârea din 17 aprilie 2018, Comisia/Polonia (Forêt de Białowieża), C-441/17, EU:C:2018:255, punctul 108 și jurisprudența citată].

88 În speță, întrebările adresate de instanța de trimitere privesc aprobarea acordată unor exploatații agricole ale căror depuneri de azot în zonele protejate sunt analizate prin referire la evaluarea corespunzătoare a efectelor unui program, astfel cum este PAS, efectuată anterior, cu ocazia adoptării acestui program.

89 Întrebările acestei instanțe privesc, așadar, articolul 6 alineatul (3) din Directiva habitate.

90 Prin intermediul celei de a doua întrebări în cauza C-294/17, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 6 alineatul (3) din Directiva habitate trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări programatice naționale care permite autorităților competente să autorizeze proiecte pe baza unei „evaluări corespunzătoare”, în sensul acestei dispoziții, efectuată anterior și în care cantitatea totală determinată a depunerilor de azot a fost considerată compatibilă cu obiectivele de protecție ale reglementării menționate.

91 Astfel cum s-a amintit la punctul 87 din prezenta hotărâre, articolul 6 alineatul (3) din Directiva habitate prevede o procedură de evaluare prin care se urmărește garantarea, prin intermediul unui control prealabil, a faptului că un proiect care nu este direct legat de gestionarea sitului vizat sau care nu este necesar în vederea acesteia, dar îl poate afecta în mod semnificativ nu va fi autorizat decât în măsura în care nu va aduce atingere integrității acestui sit.

92 Prima fază a procedurii de evaluare, menționată în prima teză a acestei dispoziții, impune statelor membre obligația de a efectua o evaluare corespunzătoare a efectelor unui plan sau ale unui proiect asupra unui sit protejat atunci când există o probabilitate ca planul sau proiectul respectiv să afecteze acest sit în mod semnificativ (Hotărârea din 21 iulie 2016, Orleans și alții, C-387/15 și C-388/15, EU:C:2016:583, punctul 44, precum și jurisprudența citată).

93 Ținând seama de principiul precauției, atunci când un plan sau un proiect care nu este direct legat de gestionarea unui sit sau necesar în vederea acesteia riscă să compromită obiectivele sale de conservare, acesta trebuie considerat susceptibil de a afecta situl într-o măsură semnificativă. Aprecierea riscului menționat trebuie realizată printre altele în lumina caracteristicilor și a condițiilor de mediu specifice ale sitului vizat de un astfel de plan sau de proiect [Hotărârea din 17 aprilie 2018, Comisia/Polonia (Forêt de Białowieża), C-441/17, EU:C:2018:255, punctul 112 și jurisprudența citată].

94 Astfel cum a arătat avocatul general la punctul 40 din concluzii, articolul 6 alineatul (3) prima teză din Directiva habitate impune ca regulă generală examinarea individuală a planurilor sau a proiectelor.

95 Cu toate acestea, nu este mai puțin adevărat că evaluarea corespunzătoare a efectelor unui plan sau ale unui proiect asupra sitului în cauză presupune că trebuie identificate toate aspectele planului sau ale proiectului în discuție care pot, *per se* sau în combinație cu alte planuri sau proiecte, să afecteze obiectivele de conservare a sitului respectiv (Hotărârea din 25 iulie 2018, Grace și Sweetman, C-164/17, EU:C:2018:593, punctul 40, precum și jurisprudența citată).

96 În această privință, astfel cum a arătat avocatul general la punctele 42-44 din concluzii, o evaluare globală a efectelor efectuată anterior, precum cea efectuată odată cu adoptarea PAS, permite să se examineze posibilele efecte cumulative ale diferitor depuneri de azot în siturile respective.

97 Împrejurarea că o evaluare la un asemenea nivel de generalitate permite să se examineze mai bine efectele cumulative ale diferitor proiecte nu înseamnă totuși că o reglementare națională, precum cea în discuție în litigiul principal, îndeplinește în mod necesar toate cerințele care rezultă de la articolul 6 alineatul (3) din Directiva habitate.

98 Astfel, evaluarea efectuată în temeiul articolului 6 alineatul (3) prima teză din Directiva habitate nu poate să prezinte lacune și trebuie să cuprindă constatări și concluzii complete, precise și definitive, de natură să înlăture orice îndoială științifică rezonabilă cu privire la efectele planurilor sau ale proiectelor preconizate asupra sitului protejat respectiv (Hotărârea din 25 iulie 2018, Grace și Sweetman, C-164/17, EU:C:2018:593, punctul 39, precum și jurisprudența citată).

99 Pe de altă parte, cea de a doua etapă a procedurii de evaluare, vizată la articolul 6 alineatul (3) a doua teză din Directiva habitate, care intervine ca urmare a evaluării corespunzătoare a efectelor unui plan sau ale unui proiect asupra sitului în cauză, condiționează autorizarea unui astfel de proiect de

îndeplinirea cerinței ca acesta să nu aducă atingere integrității sitului vizat [a se vedea în acest sens Hotărârea din 17 aprilie 2018, Comisia/Polonia (Forêt de Białowieża), C-441/17, EU:C:2018:255, punctul 115 și jurisprudența citată].

100 Această dispoziție include, astfel, principiul precauției și permite prevenirea eficientă a efectelor negative asupra integrității siturilor protejate generate de planurile sau de proiectele vizate. Un criteriu de autorizare mai puțin strict nu poate garanta la fel de eficient realizarea obiectivului de protecție a siturilor urmărită prin dispoziția respectivă [Hotărârea din 17 aprilie 2018, Comisia/Polonia (Forêt de Białowieża), C-441/17, EU:C:2018:255, punctul 118 și jurisprudența citată].

101 Pentru a se asigura că toate cerințele astfel amintite sunt îndeplinite, revine instanțelor naționale sarcina de a efectua o analiză aprofundată și completă a solidității științifice a „evaluării corespunzătoare”, în sensul articolului 6 alineatul (3) din Directiva habitate, care însoțește o abordare programatică și diferitele modalități de punere în aplicare a acesteia, printre care în special utilizarea unui software precum cel în discuție în litigiul principal destinat să contribuie la procesul de aprobare. Numai în cazul în care instanța națională se asigură că această evaluare efectuată anterior îndeplinește cerințele menționate, autoritățile naționale competente pot să autorizeze în mod întemeiat un astfel de proiect individual în temeiul unei astfel de evaluări.

102 În această privință, trebuie subliniat că, potrivit articolului 1 litera (e) din Directiva habitate, stadiul de conservare a unui habitat natural este considerat „corespunzător” dacă printre altele aria sa de extindere naturală și teritoriile care se încadrează în această arie sunt stabile sau în creștere și dacă structura și funcțiile sale specifice, necesare pentru menținerea sa pe termen lung, există și vor continua, probabil, să existe în viitorul apropiat.

103 În împrejurări precum cele în discuție în litigiul principal, în cazul în care stadiul de conservare a unui habitat natural este necorespunzător, posibilitatea de a autoriza activitățile care pot afecta ulterior situația ecologică a siturilor în cauză este în mod necesar limitată.

104 Având în vedere considerațiile care precedă, trebuie să se răspundă la a doua întrebare în cauza C-294/17 că articolul 6 alineatul (3) din Directiva habitate trebuie interpretat în sensul că nu se opune unei reglementări programatice naționale care permite autorităților competente să autorizeze proiecte pe baza unei „evaluări corespunzătoare”, în sensul acestei dispoziții, efectuată anterior și în care cantitatea totală determinată a depunerilor de azot a fost considerată compatibilă cu obiectivele de protecție ale reglementării menționate. Aceasta este însă situația numai în măsura în care, ceea ce revine în sarcina instanței naționale să verifice, o analiză aprofundată și completă a solidității științifice a acestei evaluări permite să se asigure că nu există nicio îndoială rezonabilă din punct de vedere științific cu privire la lipsa unor efecte prejudiciabile ale fiecărui plan sau proiect pentru integritatea sitului în cauză.

Cu privire la prima întrebare în cauza C-294/17

105 Prin intermediul primei întrebări în cauza C-294/17, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 6 alineatele (2) și (3) din Directiva habitate trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări programatice naționale, precum cea în discuție în litigiul principal, care scutește anumite proiecte care nu ating un anumit prag sau care nu depășesc un anumit plafon în ceea ce privește depunerile de azot de necesitatea de a obține o autorizație individuală, din moment ce consecințele cumulate ale tuturor planurilor sau proiectelor care pot genera astfel de depuneri au făcut anterior obiectul unei „evaluări corespunzătoare”, în sensul articolului 6 alineatul (3) din această directivă.

106 Pentru aceleași motive precum cele reținute la punctele 87-89 din prezenta hotărâre, se va răspunde la această întrebare numai în lumina articolului 6 alineatul (3) din Directiva habitate.

107 În cauza principală, necesitatea de a obține o autorizație nu s-ar aplica, pe de o parte, atunci când este vorba de un proiect care provoacă o depunere de azot mai mică de 0,05 mol N/ha/an. Pe de altă parte, proiectele care provoacă o depunere de azot de mai mult de 0,05 N/ha/an, dar de mai puțin de 1 mol N/ha/an, ar fi de asemenea permise fără autorizație prealabilă, dar ar trebui în mod obligatoriu să fie notificate.

108 În speță, deși, în aceste două ipoteze, proiectele avute în vedere ar fi scutite de o autorizație, regimul de aprobare a acestora este bazat pe „evaluarea corespunzătoare”, în sensul articolului 6 alineatul (3) din Directiva habitate, efectuată odată cu adoptarea PAS în care au fost examinate efectele unor planuri sau ale unor proiecte de această anvergură.

109 Curtea a statuat deja că, atunci când un stat membru stabilește un regim de aprobare care nu prevede o apreciere a riscului în lumina caracteristicilor și a condițiilor de mediu specifice ale sitului vizat, revine statului membru în cauză să demonstreze că prevederile adoptate de acesta permit excluderea, pe baza unor elemente obiective, a faptului că vreun plan sau proiect supus acestui regim de aprobare va afecta un sit Natura 2000 în mod semnificativ, *per se* sau în combinație cu alte planuri sau proiecte. Astfel, poate fi dedus din articolul 6 alineatul (3) din Directiva habitate că autoritățile naționale competente pot să renunțe la efectuarea unei evaluări a efectelor unui plan sau ale unui proiect care nu are o legătură directă cu sau nu este necesar pentru gestionarea unui sit Natura 2000 doar atunci când se poate exclude, pe baza unor elemente obiective, că acest plan sau proiect va afecta în mod semnificativ situl respectiv, *per se* sau în combinație cu alte planuri sau proiecte (a se vedea în acest sens Hotărârea din 26 mai 2011, Comisia/Belgia, C-538/09, EU:C:2011:349, punctele 52 și 53, precum și jurisprudența citată).

110 Astfel cum s-a precizat la punctul 101 din prezenta hotărâre, revine instanțelor naționale sarcina de a efectua o analiză aprofundată și completă a solidității științifice a „evaluării corespunzătoare”, în sensul articolului 6 alineatul (3) din Directiva habitate, care însoțește o abordare programatică precum cea în discuție în litigiul principal, și numai în cazul în care instanța națională are siguranța că această evaluare efectuată anterior îndeplinește cerințele acestei dispoziții pot fi admise scutiri de autorizare precum cele în discuție în litigiul principal.

111 În special, este necesar să se verifice că, chiar și sub pragurile sau plafoanele în discuție în litigiul principal, nu există riscul de a produce efecte semnificative care ar putea avea efecte negative asupra integrității siturilor în cauză.

112 Având în vedere considerațiile care precedă, trebuie să se răspundă la prima întrebare în cauza C-294/17 că articolul 6 alineatul (3) din Directiva habitate trebuie interpretat în sensul că nu se opune unei reglementări programatice naționale, precum cea în discuție în litigiul principal, care scutește anumite proiecte care nu ating un anumit prag sau care nu depășesc un anumit plafon în ceea ce privește depunerile de azot de necesitatea de a obține o autorizație individuală, în cazul în care instanța națională se asigură că „evaluarea corespunzătoare”, în sensul acestei dispoziții, efectuată anterior, îndeplinește criteriul lipsei unei îndoieli științifice rezonabile cu privire la lipsa unor efecte prejudiciabile ale acestor planuri sau proiecte pentru integritatea siturilor în cauză.

Cu privire la a treia și la a patra întrebare în cauza C-293/17

113 Prin intermediul celei de a treia și al celei de a patra întrebări în cauza C-293/17, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 6 alineatul (3) din Directiva habitate trebuie interpretat în sensul că nu se opune unei reglementări naționale, precum cea în discuție în litigiul principal, care permite ca o anumită categorie de proiecte, în speță împrăștierea de îngrășăminte pe sau în sol și pășunatul vitelor, să fie pusă în aplicare fără a fi supusă unei obligații de autorizare și, prin urmare,

unei evaluări corespunzătoare individualizate a efectelor sale asupra siturilor în cauză, din moment ce această reglementare ar fi ea însăși întemeiată pe o „evaluare corespunzătoare” în sensul acestei dispoziții.

114 Potrivit jurisprudenței Curții, condiția căreia îi este subordonată evaluarea efectelor unui plan sau ale unui proiect asupra unui anumit sit, care implică faptul că, în caz de îndoială în ceea ce privește lipsa unor efecte semnificative, trebuie să se procedeze la o asemenea evaluare nu permite sustragerea de la aceasta a unor categorii de planuri sau proiecte în baza unor criterii care nu sunt de natură să garanteze că planurile sau proiectele respective nu sunt susceptibile să afecteze în mod semnificativ siturile protejate. Astfel, posibilitatea de a scuti, în mod general, anumite activități, potrivit reglementării în vigoare, de obligativitatea efectuării unei evaluări a efectelor lor asupra sitului în cauză nu este de natură să garanteze că respectivele activități nu aduc atingere integrității sitului protejat. Așadar, articolul 6 alineatul (3) din Directiva habitate nu autorizează un stat membru să instituie norme naționale care să excepteze, în mod general, anumite tipuri de planuri sau de proiecte, de la obligația unei evaluări a efectelor lor asupra sitului în cauză (a se vedea în acest sens Hotărârea din 26 mai 2011, Comisia/Belgia, C-538/09, EU:C:2011:349, punctele 41-43 și jurisprudența citată).

115 În consecință, astfel cum a arătat avocatul general la punctul 144 din concluzii, în ipoteza în care activitățile de pășunat al vitelor sau de împrăștiere de îngrășăminte pe sau în sol ar constitui „proiecte”, în sensul articolului 6 alineatul (3) din Directiva habitate, scutirea de a efectua o evaluare corespunzătoare a efectelor acestor proiecte asupra sitului în cauză nu poate fi conformă cu cerințele care rezultă din această dispoziție decât în cazul în care se garantează că respectivele activități nu duc la apariția niciunei perturbări susceptibile să afecteze în mod semnificativ obiectivele acestei directive (a se vedea în acest sens Hotărârea din 4 martie 2010, Comisia/Franța, C-241/08, EU:C:2010:114, punctul 32).

116 În speță, instanța de trimitere arată că autorii evaluării corespunzătoare în discuție în litigiul principal s-au bazat pe amploarea și pe intensitatea, printre altele preconizate, ale activităților agricole în cauză și au concluzionat că, la nivelul la care acestea erau efectuate la momentul evaluării respective, era exclus ca astfel de activități să aibă consecințe semnificative și că, în medie, o creștere a depunerilor de azot cauzate de aceste activități putea fi exclusă. Aceasta subliniază de asemenea că scutirile pe categorii în discuție în litigiul principal înseamnă că activitățile în cauză pot fi îndeplinite indiferent de locul unde se află acestea și independent de depunerile de azot pe care acestea le provoacă.

117 Or, potrivit jurisprudenței Curții amintite la punctul 98 din prezenta hotărâre, evaluarea efectuată în temeiul articolului 6 alineatul (3) prima teză din Directiva habitate nu poate să prezinte lacune și trebuie să cuprindă constatări și concluzii complete, precise și definitive, de natură să înlăture orice îndoială științifică rezonabilă cu privire la efectele planurilor sau ale proiectelor preconizate asupra sitului protejat respectiv.

118 În aceste condiții, astfel cum a arătat și avocatul general în esență la punctele 146 și 147, precum și la punctul 150 din concluzii, nu par să poată fi eliminate dincolo de orice îndoială științifică rezonabilă efecte prejudiciabile ale proiectelor în discuție în litigiul principal pentru integritatea siturilor în cauză, ceea ce revine în sarcina instanței de trimitere să verifice.

119 Astfel, o valoare medie nu este, în principiu, de natură să poată garanta că niciun sit protejat nu va fi afectat în mod semnificativ prin împrăștiere sau prin pășunat, astfel de efecte negative părând să poată fi în funcție printre altele de amploarea și de caracterul, dacă este cazul, intensiv, al acestor activități, de proximitatea care ar putea exista între locul unde se desfășoară activitățile menționate și situl protejat în cauză, precum și de condiții speciale, de exemplu cauzate de acțiunea combinată cu alte surse de azot, care caracterizează eventual situl menționat.

120 Având în vedere considerațiile care precedă, trebuie să se răspundă la a treia și la a patra întrebare că articolul 6 alineatul (3) din Directiva habitate trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări programatice naționale, precum cea în discuție în litigiul principal, care permite ca o anumită categorie de proiecte, în speță, împrăștierea de îngrășăminte pe sau în sol și pășunatul vitelor, să fie pusă în aplicare fără a fi supusă unei obligații de autorizare și, prin urmare, unei evaluări corespunzătoare individualizate a efectelor sale asupra siturilor respective, cu excepția cazului în care împrejurări obiective permit să se excludă, cu certitudine, orice posibilitate ca proiectele respective, *per se* sau în combinație cu alte proiecte, să poată afecta în mod semnificativ aceste situri, ceea ce revine instanței de trimitere să verifice.

Cu privire la întrebările a cincea-a șaptea în cauza C-293/17, precum și la întrebările a treia-a cincea în cauza C-294/17

121 Prin intermediul întrebărilor a cincea-a șaptea în cauza C-293/17, precum și al întrebărilor a treia-a cincea în cauza C-294/17, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă și în ce condiții o „evaluare corespunzătoare”, în sensul articolului 6 alineatul (3) din Directiva habitate, poate lua în considerare existența unor „măsuri de conservare”, în sensul alineatului (1) al acestui articol, a unor „măsuri de prevenire”, în sensul alineatului (2) al articolului menționat, a unor măsuri care au fost adoptate în mod specific pentru un program precum cel în discuție în litigiul principal sau a unor măsuri numite „autonome”, în măsura în care aceste măsuri sunt exterioare acestui program.

122 În special, această instanță se întreabă dacă aceste tipuri de măsuri pot fi luate în considerare în cadrul unei „evaluări corespunzătoare”, în sensul articolului 6 alineatul (3) din Directiva habitate, numai în cazul în care acestea au fost deja adoptate și au produs rezultate.

123 În această privință, este necesar să se arate că ar fi contrar efectului util al articolului 6 alineatele (1) și (2) din Directiva habitate ca efectele unor măsuri necesare în temeiul acestor dispoziții să poată fi invocate pentru a acorda, în temeiul alineatului (3) al acestui articol, autorizația unui plan sau a unui proiect care are efecte asupra sitului în cauză, înainte de punerea efectivă în aplicare a acestora [a se vedea în acest sens Hotărârea din 17 aprilie 2018, Comisia/Polonia (Forêt de Białowieża), C-441/17, EU:C:2018:255, punctul 213].

124 Efectele pozitive ale măsurilor necesare în temeiul alineatelor (1) și (2) ale articolului 6 din Directiva habitate nu pot fi invocate nici pentru a acorda, în temeiul alineatului (3) al acestui articol, o autorizație pentru proiecte care au efecte negative asupra siturilor protejate.

125 Pe de altă parte, trebuie să se adauge că, astfel cum reiese din Hotărârea din 15 mai 2014, Briels și alții (C-521/12, EU:C:2014:330), precum și din Hotărârea din 21 iulie 2016, Orleans și alții (C-387/15 și C-388/15, EU:C:2016:583), jurisprudența referitoare la articolul 6 din Directiva habitate presupune să se facă distincție între măsurile de protecție incluse în planul sau în proiectul în discuție care urmăresc evitarea sau reducerea eventualelor efecte prejudiciabile cauzate în mod direct de acesta din urmă, pentru a se asigura că acest plan sau proiect nu afectează integritatea siturilor în cauză, aceste măsuri intrând în domeniul de aplicare al alineatului (3) al acestui articol, și măsurile care, în sensul alineatului (4) al acestuia, urmăresc să compenseze efectele negative ale planului sau ale proiectului respectiv asupra acestui sit, care nu pot fi luate în considerare în cadrul evaluării efectelor aceluiași plan sau proiect asupra sitului menționat (a se vedea în acest sens Hotărârea din 25 iulie 2018, Grace și Sweetman, C-164/17, EU:C:2018:593, punctul 47, precum și jurisprudența citată).

126 În plus, potrivit jurisprudenței Curții, o măsură poate fi luată în considerare în „evaluarea corespunzătoare”, în sensul articolului 6 alineatul (3) din Directiva habitate, doar când există o certitudine suficientă că o asemenea măsură va contribui în mod eficace la evitarea efectelor negative asupra integrității sitului respectiv, garantând lipsa oricărei îndoieli rezonabile cu privire la faptul că

planul sau proiectul în discuție nu va avea efecte negative asupra integrității acestui sit (a se vedea în acest sens Hotărârea din 26 aprilie 2017, Comisia/Germania, C-142/16, EU:C:2017:301, punctul 38, precum și Hotărârea din 25 iulie 2018, Grace și Sweetman, C-164/17, EU:C:2018:593, punctul 51).

127 În speță, instanța de trimitere subliniază, pe de o parte, că abordarea problematicii azotului adoptată de autorii PAS vizează obținerea unei reduceri a depunerilor de azot în zonele Natura 2000 prin măsuri în zonele deja afectate, care vor produce efecte pe termen lung, înțelegându-se că unele dintre aceste măsuri pot fi luate numai în viitor, iar altele trebuie reînnoite periodic.

128 Astfel, după cum a arătat în esență avocatul general la punctul 92 din concluzii, pentru o parte dintre acestea asemenea măsuri nu au fost încă luate sau nu au dat încă rezultate, astfel încât efectele lor sunt încă nesigure.

129 Pe de altă parte, această instanță arată că PAS prevede o monitorizare anuală atât a evoluției depunerilor, cât și a progreselor înregistrate cu privire la punerea în aplicare și la rezultatele măsurilor, precum și o ajustare a acestora în cazul în care rezultatul acestora este mai puțin favorabil decât previziunea pe care se întemeiaseră autorii evaluării corespunzătoare.

130 Or, evaluarea corespunzătoare a efectelor unui plan sau ale unui proiect asupra siturilor respective nu trebuie să ia în considerare beneficiile viitoare ale unor astfel de „măsuri”, în cazul în care aceste beneficii nu sunt sigure, în special deoarece modalitățile prin care acestea trebuie să fie concretizate nu au fost încă îndeplinite sau deoarece nivelul de cunoaștere științifică nu permite identificarea acestora sau cuantificarea acestora în mod sigur.

131 Este important să se adauge că trebuie incluse în „evaluarea corespunzătoare”, în sensul articolului 6 alineatul (3) din Directiva habitate, nu doar efectele pozitive așteptate ale respectivelor „măsuri”, ci și efectele negative sigure sau potențiale care pot rezulta din acestea (a se vedea în acest sens Hotărârea din 25 iulie 2018, Grace și Sweetman, C-164/17, EU:C:2018:593, punctul 53).

132 Având în vedere considerațiile care precedă, la întrebările a cincea-a șaptea în cauza C-293/17, precum și la întrebările a treia-a cincea în cauza C-294/17, trebuie să se răspundă că articolul 6 alineatul (3) din Directiva habitate trebuie interpretat în sensul că o „evaluare corespunzătoare”, în sensul acestei dispoziții, nu poate lua în considerare existența unor „măsuri de conservare”, în sensul alineatului (1) al acestui articol, a unor „măsuri de prevenire”, în sensul alineatului (2) al articolului menționat, a unor măsuri care au fost adoptate în mod specific pentru un program precum cel în discuție în litigiul principal sau a măsurilor numite „autonome”, în măsura în care aceste măsuri sunt exterioare acestui program, dacă beneficiile preconizate ale acestor măsuri nu sunt sigure la momentul acestei evaluări.

Cu privire la a opta întrebare în cauza C-293/17

133 Prin intermediul celei de a opta întrebări în cauza C-293/17, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 6 alineatul (2) din Directiva habitate trebuie interpretat în sensul că măsurile instituite printr-o reglementare națională, precum cea în discuție în litigiul principal, care includ modalități de supraveghere și de control al unor exploatații agricole ale căror activități provoacă depuneri de azot, precum și posibilitatea de a fi stabilite sancțiuni care pot merge până la închiderea exploatațiilor menționate sunt suficiente pentru respectarea acestei dispoziții.

134 În această privință, Curtea a statuat deja că o reglementare națională care include modalități de acțiune, pentru autoritățile competente, numai de natură reactivă și nu și de natură preventivă nu respectă întinderea obligațiilor care rezultă din articolul 6 alineatul (2) din Directiva habitate (a se vedea în acest sens Hotărârea din 13 decembrie 2007, Comisia/Irlanda, C-418/04, EU:C:2007:780, punctele 207 și 208).

135 În speță, reglementarea în discuție în litigiul principal permite autorităților, ținând seama de obiectivele de conservare, pe de o parte, să impună măsuri atât preventive, cât și corective. Pe de altă parte, această reglementare cuprinde de asemenea o putere de constrângere, care include și posibilitatea de a adopta măsuri de urgență.

136 În consecință, o astfel de reglementare, prin faptul că permite să se prevină realizarea unui anumit număr de riscuri legate de activitățile în cauză constituie o măsură corespunzătoare, în sensul articolului 6 alineatul (2) din Directiva habitate.

137 Având în vedere considerațiile care precedă, trebuie să se răspundă la a opta întrebare în cauza C-293/17, că articolul 6 alineatul (2) din Directiva habitate trebuie interpretat în sensul că măsurile instituite printr-o reglementare națională, precum cea în discuție în litigiul principal, care includ modalități de supraveghere și de control al unor exploatații agricole ale căror activități provoacă depuneri de azot, precum și posibilitatea de a fi stabilite sancțiuni care pot merge până la închiderea exploatațiilor menționate sunt suficiente pentru respectarea acestei dispoziții.

Cu privire la cheltuielile de judecată

138 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a doua) declară:

1) **Articolul 6 alineatul (3) din Directiva 92/43/CEE a Consiliului din 21 mai 1992 privind conservarea habitatelor naturale și a speciilor de faună și floră sălbatică trebuie interpretat în sensul că activitățile de pășunat al vitelor și de împrăștiere de îngrășăminte pe sau în sol în apropierea zonelor Natura 2000 pot fi calificate drept „proiect”, în sensul acestei dispoziții, chiar și în ipoteza în care aceste activități, întrucât nu ar reprezenta o intervenție fizică în mediul natural, nu ar constitui un „proiect”, în sensul articolului 1 alineatul (2) litera (a) din Directiva 2011/92/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind evaluarea efectelor anumitor proiecte publice și private asupra mediului.**

2) **Articolul 6 alineatul (3) din Directiva 92/43 trebuie interpretat în sensul că o activitate recurentă, precum împrăștierea de îngrășăminte pe sau în sol, autorizată în temeiul dreptului național înainte de intrarea în vigoare a acestei directive, poate fi considerată un singur proiect, în sensul dispoziției menționate, scutit de o nouă procedură de aprobare, cu condiția ca aceasta să constituie o operațiune unică, caracterizată printr-un obiectiv comun, o continuitate și o identitate, în special în ceea ce privește locurile și condițiile sale de executare. Dacă un proiect unic a fost autorizat înainte ca regimul de protecție prevăzut de aceeași dispoziție să devină aplicabil sitului în cauză, executarea acestui proiect este totuși susceptibilă de a intra sub incidența articolului 6 alineatul (2) din această directivă.**

3) **Articolul 6 alineatul (3) din Directiva 92/43 trebuie interpretat în sensul că nu se opune unei reglementări programatice naționale care permite autorităților competente să autorizeze proiecte pe baza unei „evaluări corespunzătoare”, în sensul acestei dispoziții, efectuată anterior și în care cantitatea totală determinată a depunerilor de azot a fost considerată compatibilă cu obiectivele de protecție ale reglementării menționate. Aceasta este însă situația numai în măsura în care, ceea ce revine în sarcina instanței naționale să verifice, o**

analiză aprofundată și completă a solidității științifice a acestei evaluări permite să se asigure că nu există nicio îndoială rezonabilă din punct de vedere științific cu privire la lipsa unor efecte prejudiciabile ale fiecărui plan sau proiect pentru integritatea sitului în cauză.

4) **Articolul 6 alineatul (3) din Directiva 92/43 trebuie interpretat în sensul că nu se opune unei reglementări programatice naționale, precum cea în discuție în litigiul principal, care scutește anumite proiecte care nu ating un anumit prag sau care nu depășesc un anumit plafon în ceea ce privește depunerile de azot de necesitatea de a obține o autorizație individuală, în cazul în care instanța națională se asigură că „evaluarea corespunzătoare”, în sensul acestei dispoziții, efectuată anterior, îndeplinește criteriul lipsei unei îndoieli științifice rezonabile cu privire la lipsa unor efecte prejudiciabile ale acestor planuri sau proiecte pentru integritatea siturilor în cauză.**

5) **Articolul 6 alineatul (3) din Directiva 92/43 trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări programatice naționale, precum cea în discuție în litigiul principal, care permite ca o anumită categorie de proiecte, în speță, împrăștierea de îngrășăminte pe sau în sol și pășunatul vitelor, să fie pusă în aplicare fără a fi supusă unei obligații de autorizare și, prin urmare, unei evaluări corespunzătoare individualizate a efectelor sale asupra siturilor respective, cu excepția cazului în care împrejurări obiective permit să se excludă, cu certitudine, orice posibilitate ca proiectele respective, *per se* sau în combinație cu alte proiecte, să poată afecta în mod semnificativ aceste situri, ceea ce revine instanței de trimitere să verifice.**

6) **Articolul 6 alineatul (3) din Directiva 92/43 trebuie interpretat în sensul că o „evaluare corespunzătoare”, în sensul acestei dispoziții, nu poate lua în considerare existența unor „măsuri de conservare”, în sensul alineatului (1) al acestui articol, a unor „măsuri de prevenire”, în sensul alineatului (2) al articolului menționat, a unor măsuri care au fost adoptate în mod specific pentru un program precum cel în discuție în litigiul principal sau a măsurilor numite „autonome”, în măsura în care aceste măsuri sunt exterioare acestui program, dacă beneficiile preconizate ale acestor măsuri nu sunt sigure la momentul acestei evaluări.**

7) **Articolul 6 alineatul (2) din Directiva habitate trebuie interpretat în sensul că măsurile instituite printr-o reglementare națională, precum cea în discuție în litigiul principal, care includ modalități de supraveghere și de control al unor exploatații agricole ale căror activități provoacă depuneri de azot, precum și posibilitatea de a fi stabilite sancțiuni care pot merge până la închiderea exploatațiilor menționate sunt suficiente pentru respectarea acestei dispoziții.**

Semnături